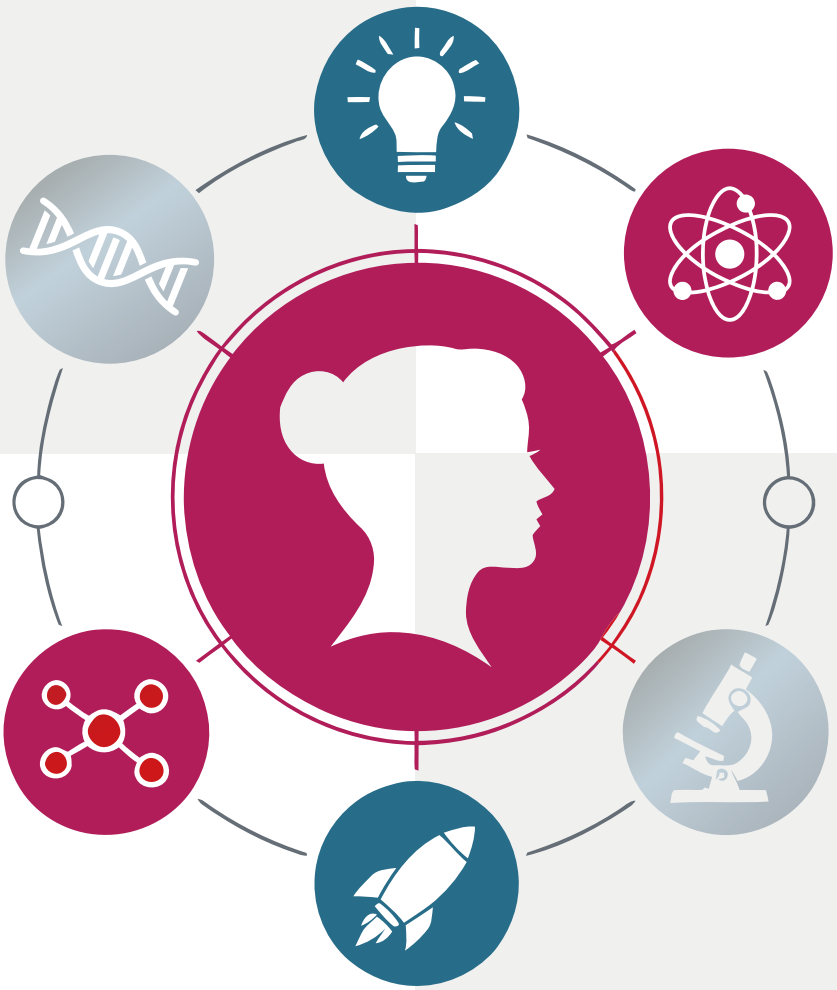
KOBIETY NAUKI
(KRÓLEWSKIEJ) WYŻSZEJ SZKOŁY TECHNICZNEJ WE WROCŁAWIU

(1910-1945)

Politechnika
Wrocławska

W Muzeum Politechniki Wrocławskiej w związku z okresem jubileuszu 80-lecia istnienia Politechniki Wrocławskiej prowadzone były badania, których celem było przybliżenie sylwetek kobiet badaczek. W części pierwszej przedstawiono sylwetki Pań prowadzących badania na Politechnice Wrocławskiej w okresie 1945-1989. Część druga poświęcona była Badaczkom pracującym na przedwojennej Politechnice Lwowskiej uważanej na Politechnice Wrocławskiej za Uczelnię-Matkę, ze względu na kontynuację przedwojennej tradycji i myśli naukowo-technicznej, podjętej po 1945 roku przez licznie przybyłych ze Lwowa polskich naukowców i naukowczynie. Obecna część przedstawia kobiety badaczki związane z niemiecką przedwojenną Królewską Wyższą Szkołą Techniczną we Wrocławiu w murach której funkcjonuje obecnie Politechnika Wrocławska.

Gdy otwierano Królewską Wyższą Szkołę Techniczną we Wrocławiu (Königliche Technische Hochschule Breslau, KTHB) w 1910 roku, nikt w wilhelmińskich Niemczech nie traktował poważnie europejskich ruchów emancypacyjnych. W niemieckim cesarstwie kobiety nie posiadały praw wyborczych, na uczelniach nie mogły przechodzić procedur habilitacyjnych i prowadzić wykładów. Aby podjąć studia na uczelniach technicznych, musiały uzyskać zgodę z odpowiedniego ministerstwa, pod które podlegała Wyższa Szkoła Techniczna. W wypadku uczelni wrocławskiej był to pruski minister ds. wyznań i szkolnictwa. Powtórnie minister musiał wyrazić zgodę, żeby studiująca na uczelni technicznej kobieta została dopuszczona do egzaminu dyplomowego (egzamin II stopnia). W trend dziewiętnastowiecznej dyskryminacji kobiet nie wpisywał się przewidywany na pierwszego rektora KTH Breslau profesor Richard Abegg: w 1900 roku wypromował na Uniwersytecie Wrocławskim pierwszą kobietę, która uzyskała w Niemczech stopień doktora w dziedzinie chemii.

Pierwszymi kobietami w murach Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu były studentki. W roku akademickim 1910/1911 żadna nie została immatrykulowana; w rezultacie sporego chaosu związanego z uruchomieniem uczelni żadna nie zdążyła dopełnić niezbędnych formalności, choć zainteresowanie ofertą dydaktyczną oferowaną przez uczelnię niewątpliwie wśród kobiet istniało. Jednak brak immatrykulacji nie uniemożliwiał zainteresowanym zdobywania wiedzy technicznej w murach Szkoły. W wilhelmińskich Niemczech początku XX wieku na wykłady

Architektka (Wo studiere ich…, s 23, ze zbiorów Muzeum Politechniki Wrocławskiej)

akademickie mogli uczęszczać, poza pełnoprawnymi studentami, także słuchacze i goście. Słuchacz, biorący udział w cyklu szkolenia na wybranym kierunku, nie musiał posiadać wymaganego przy immatrykulacji świadectwa maturalnego (albo równoważnego z niemiecką maturą) i nie przystępował do egzaminów kończących studia. Gość, po wniesieniu opłaty za wykład (obowiązującej także studentów i słuchaczy), miał prawo do uczestniczenia w wybranym przez siebie wykładzie albo wykładach. O nadaniu zainteresowanemu statusu słuchacza lub gościa decydował każdorazowo rektor uczelni. Uprzywilejowani w Królewskiej Wyższej Szkole Technicznej we Wrocławiu byli studenci Uniwersytetu Wrocławskiego: na zajęcia w KTH Breslau mogli uczęszczać bez dodatkowych formalności – po wniesieniu należnej opłaty. W rezultacie od samego początku działalności KTH Breslau wśród osób ze statusem gościa znalazły się na wykładach studentki Uniwersytetu Wrocławskiego.

Na studiach inżynierskich pojawiły się kobiety w KTH Breslau w roku akademickim 1911/1912. Pierwszą z nich była dwudziestojednoletnia **Irene Rosenberg** (matrykuła 112), wyznania mojżeszowego, wywodząca się ze stolicy Wielkiego Księstwa Badenii, Karlsruhe. Studia chemiczne rozpoczęła w Wyższej Szkole Technicznej w Karlsruhe i po zdaniu egzaminu I stopnia przeniosła się do Wrocławia. W marcu 1913 roku złożyła egzamin II stopnia i otrzymała dyplom stając się pierwszą kobietą, która w Wyższej Szkole Technicznej we Wrocławiu uzyskała uprawnienia dyplomowanego inżyniera. Pierwsza kobieta ze statusem słuchacza zaczęła uczęszczać na wykłady do Königliche Technische Hochschule Breslau w semestrze letnim 1915 roku. **Margarete Sorof**, dziewiętnastoletnia ewangeliczka z podwrocławskich Nadolic Wielkich, została 149

słuchaczem uczelni. Z kolei pierwszą studentką KTH Breslau pochodzącą z zagranicy była poddana rosyjska **Eli Silberstein** z Warszawy: zapisała się na uczelnię w październiku 1912 roku (matrykuła 224).

W środowisku wrocławskim po 1910 roku działały trzy korporacje (zrzeszenia) studentek, do których mogły należeć studentki obu wrocławskich uczelni. Ideologicznie korporacje powiązane były z ruchami religijnymi. Nie zachowały się źródła pozwalające stwierdzić, jaki odsetek stanowiły w korporacjach studentki Wyższej Szkoły Technicznej. Mające dużą niezależność korporacje zostały rozwiązane przez narodowych socjalistów w 1934 roku.

Kończący Wielką Wojnę rok 1918 niósł ze sobą upadek monarchii Hohenzollernów i nadanie w Niemczech pełni praw obywatelskich kobietom. W 1918 roku na stanowisko naukowo-dydaktyczne zostaje przyjęta do pracy w Wyższej Szkole Technicznej we Wrocławiu pierwsza kobieta.

Doktor filozofii w zakresie chemii panna **Margarete Bruhnke**, ewangeliczka, urodzona w 1891 roku w Nowym Miasteczku (powiat Kożuchów, rejencja legnicka), ukończyła studia chemiczne na Uniwersytecie Wrocławskim w 1915 roku. Egzamin doktorski przeszła z wynikiem *magna cum laude*. W TH Breslau została asystentem Katedry Chemii Organicznej (na Oddziale Chemii i Hutnictwa), prowadzonej przez ówczesnego rektora TH, profesora Friedricha-Wilhelma Semmlera. Odeszła z uczelni latem 1920 roku.

Równocześnie, w 1918 roku, pracę jako asystentki pomocnicze podjęły (w pierwszych miesiącach na zasadach wolontariatu) dwie studentki kończące studia. Panna **Herta Rose**, ewangeliczka z Gdańska, urodzona w 1895 roku, została asystentem w Katedrze Chemicznej Technologii

Studenci – 2. Poł. lat 30. XX w. (Wo studiere ich technische Wissenschaften, s. 8, ze zbiorów Muzeum Politechniki Wrocławskiej)

Nieorganicznej i Elektrochemii. Początkowo studiowała chemię na Uniwersytecie Wrocławskim, ale po Wielkanocy 1917 roku przeniosła się do Królewskiej Wyższej Szkoły Technicznej na Oddział Chemii i Hutnictwa (matrykuła 555). Studia ukończyła w semestrze letnim 1918 roku uzyskując tytuł dyplomowanego inżyniera. Jako asystent pomocniczy pracowała do roku akademickiego 1919/1920. Wobec braku przeniesienia na etat asystenta, odeszła z uczelni po semestrze letnim 1920 roku. Panna Mugdan, o której niewiele wiemy ponadto, że pochodziła z rodziny zamożnych wrocławskich Żydów, znalazła się w Katedrze Chemii Nieorganicznej. **Mugdan**, po uzyskaniu dyplomu, została przesunięta na stanowisko asystenta, na którym pracowała do 1922 roku.

Od połowy lat dwudziestych zaczęto wprowadzać do Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu wychowanie fizyczne, początkowo w formie zajęć nadobowiązkowych. W pierwszych latach zainteresowani uczęszczali na zajęcia na Uniwersytet Wrocławski, od końca lat dwudziestych w TH tworzono etaty dla nauczycieli sportu. W ramach zajęć sportowych uprawiano także taniec, a nauczycielką tańca została w 1929 roku **Else Gebek**. Pracowała nieprzerwanie do ewakuacji uczelni w styczniu 1945 roku i stała się kobietą najdłużej pracującą w Wyższej Szkole Technicznej we Wrocławiu. Natomiast wśród studentek zainteresowanie wychowaniem fizycznym było na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych raczej niewielkie. W semestrze letnim 1932 na 313 studentów TH Breslau uczęszczających na zajęcia sportowe znalazło się ledwie sześć kobiet. Największą popularnością wśród studentek cieszyła się latem lekka atletyka (na 200 ćwiczących 3 kobiety), a w semestrze zimowym 1932/1933 turnerstwo przyrządowe (gimnastyka przyrządowa, na 111 ćwiczących 5 kobiet). Gdy po objęciu władzy w Niemczech przez narodowych socjalistów wychowanie fizyczne zaliczono do zajęć obowiązkowych, z największym zainteresowaniem wśród niemieckich studentek spotkała się gimnastyka przyrządowa. Relatywnie duży odsetek kobiet znalazł się wśród trenujących hokej na trawie i grę w golfa. Popularną wśród kobiet dyscypliną sportową, której w Wyższej Szkole Technicznej we Wrocławiu nigdy nie trenowała żadna studentka, okazał się krykiet.

W środowisku studenckim początku lat trzydziestych wyróżniała się **Liselotte Schwarz** z Prus Wschodnich, córka olsztyńskiego burmistrza, zasłużonego podczas obrony prowincji przed Rosjanami w 1914 roku. Dziewiętnastoletnia Schwarz została przyjęta na uczelnię na Wydział Maszynoznawstwa (kierunek: Budowa Maszyn) w semestrze zimowym 1932/1933 roku i od początku udzielała się aktywnie w studenckim życiu politycznym uczelni. W roku następnym, gdy zostało zreorganizowane zrzeszenie Studenteria (Studentenschaft der Technischen Hochschule Breslau), jako pierwsza studentka w TH Breslau stanęła na czele nowoutworzonej w ramach tej organizacji Sekcji ds. Studentek (Hauptamt für Studentinnen). Jesienią 1933 roku wstąpiła do politycznej organizacji młodzieżowej Liga Dziewcząt Niemieckich (Bund Deutscher Mädel, BDM). Schwarz dotrwała we Wrocławiu do semestru zimowego 1934/1935 i po złożeniu egzaminu I stopnia przeniosła się do Wyższej Szkoły Technicznej w Stuttgarcie.

Za najbardziej obiecującą badaczkę w Wyższej Szkole Technicznej we Wrocławiu należy uznać **Ursulę Klempin**. Urodziła się w 1908 roku w rodzinie berlińskiego dyrektora szkoły i lokalnego radnego. Studiowała nauki przyrodnicze na Uniwersytetach w Berlinie i Getyndze uzyskując w 1933 roku dyplom nauczyciela szkół średnich. Chcąc pracować naukowo próbowała podjąć

pracę w szkolnictwie wyższym, początkowo bezskutecznie starając się o etat. Nawiązała współpracę z profesorem Technische Hochschule Breslau Otto Krause, kierownikiem Katedry Materiałów Ogniotrwałych i Ceramiki i dyrektorem Instytutu Materiałów Ogniotrwałych i Ceramiki na Wydziale Nauk Ogólnych. Początkowo profesor Krause przyjął ją do siebie do instytutu jako prywatną asystentkę (finansowaną z własnych funduszy profesora), dopiero po kilkunastu miesiącach udało mu się zatrudnić pannę Klempin na etacie.

Ursula Klempin przez kolejne lata była najbliższą współpracowniczką profesora Krause. W 1942 roku obroniła pracę doktorską na Wydziale Nauk Ogólnych i Przedmiotów Uzupełniających Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu. Równocześnie została przeniesiona na stanowisko starszego asystenta. Prace badawcze profesora Krause i doktor Klempin musiały cechować się dużą innowacyjnością, skoro na ich wyniki powoływano się w pismach specjalistycznych w Korei Południowej jeszcze w latach osiemdziesiątych XX wieku. Gdy profesor Krause poszedł na front, dr Klempin sprawowała obowiązki kierownika Katedry i dyrektora Instytutu Ceramiki. Po śmierci profesora w niewoli sowieckiej w sierpniu 1943 roku, dr Klempin nie mogła formalnie przejąć kierownictwa Katedry i dyrektorstwa Instytutu, gdyż nie posiadała mianowania na stanowisko profesorskie. Jednak już latem 1944 roku została wyznaczona do prowadzenia ze studentami zajęć przewidzianych dla samodzielnych pracowników nauki. Z powodu ewakuacji Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu w styczniu 1945 roku dr Ursula Klempin nie zdążyła otrzymać nominacji profesorskiej. W rezultacie we wrocławskiej Wyższej Szkole Technicznej na stanowisku profesora nie pracowała żadna kobieta.

Przez wszystkie lata istnienia (Królewskiej) Wyższej Szkoły Technicznej we Wrocławiu (1910-1945), na uczelni pracowało 28 kobiet: sześć na etatach dydaktycznych i naukowo-dydaktycznych i 22 na etatach administracyjnych. Przy tym wyjaśnienia wymaga sytuacja zawodowa dr **Charlotte Kühn**. Do pracy w TH Breslau przyjęto ją podczas II wojny światowej, w 1940 roku, gdy zaczęły pojawiać się pierwsze niedobory kadrowe w związku z powoływaniem mężczyzn do Wehrmachtu. W rezultacie dr Kühn objęła stanowisko asystenta w Katedrze Chemii Organicznej i równocześnie została administratorem tejże Katedry.

KOBIETY W (KRÓLEWSKIEJ) WYŻSZEJ SZKOLE TECHNICZNEJ WE WROCŁAWIU 1910-1945

Asche, Charlotte – 1943-1945, pracownik biurowy Katedry Obrabiarek i Procedur Fabrycznych

Brückner, Charlotte – 1930-1945, stenotypistka

Bruhnke, Margarete – dr fil., 1918-1920, asystent Katedry Chemii Organicznej

Felkner, Margot – 1940-1941, sekretarka wydziałowa Wydziału Budownictwa

Gebek, Else – 1929-1945, nauczycielka tańca

Goerke, Selma – ?-1941, pracownik biurowy

Heinrich, Eleonore – 1941-1945, pracownik biurowy Katedry Chemii Fizycznej

Hoffmann, Eveline – ?-1943, pracownik biurowy Katedry Obrabiarek i Procedur Fabrycznych

Hoffmann, Helene – do 1938 pracownik biurowy Katedry Technologii Chemii Nieorganicznej i Elektrochemii

Horstmann, Margarette – 1940-1941, pracownik biurowy

Klempin, Ursula – dr rer. nat., 1936-1945 asystent Katedry Materiałów Ogniotrwałych i Ceramiki

Kirchhoff, Erna – 1941-1945, pracownik biurowy, urzędnik kancelarii

Klose, Ruth – 1941-1944 pracownik biurowy Katedry Fizyki

Konczalla, Irmgard – ?-? pracownik biurowy na kierunku maszynoznawstwa

Kühn, Charlotte – dr rer. nat., 1940-1942, asystent Katedry Chemii Organicznej, administrator Katedry Chemii Organicznej

Mugdan – nauczycielka dyplomowana, 1918-1919 młodsza asystent Katedry Chemii Nieorganicznej, 1920-1922 asystent Katedry Chemii Nieorganicznej

Panke, Emma – ?-? pracownik biurowy Katedry Hutnictwa Żelaza i Odlewnictwa

Petters, Käte – 1941-1943 sekretarka wydziałowa Wydziału Budownictwa

Pförtner, Johanna – pracownik biurowy, 1937-1941 stenotypistka Katedry Chemii Organicznej

Pieper, Ursula – pracownik biurowy, 1943-1945 stenotypistka Katedry Chemii Organicznej

Radig, Johana – pracownik biurowy, 1941-1943 stenotypistka Katedry Chemii Organicznej

Rose – 1918-1920 młodsza asystent Katedry Technologii Chemii Nieorganicznej i Elektrochemii

Rust, Ingeborg – 1942-1945 pracownik biurowy, urzędnik kancelarii

Schmidt, Eva Maria – 1943-1945 sekretarka wydziałowa Wydziału Budownictwa

Scholz, Franziska – ?-? pracownik biurowy, stenotypistka Katedry Hutnictwa Metalu

Schröter, Käte – ?-? pracownik biurowy Katedry Elektrotechniki i Budowy Maszyn Elektrycznych

Schüller, Edith – 1941-1945 pracownik biurowy Katedry Technologii Chemii Nieorganicznej i Elektrochemii

Sowade, Liselotte – 1938-1941 pracownik biurowy Katedry Technologii Chemii Nieorganicznej i Elektrochemii

OPRACOWAŁ:

Piotr Pregiel

Muzeum Politechniki Wrocławskiej